

Nr 54.

Ankom till riksdagens kansli den 8 mars 1938 kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmänna grunder för statens åtaganden i samband med emottagande av gåvor av luftvärnsmateriel.

(1:a avd.).

I proposition nr 61 har Kungl. Maj:t, under återopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen i berörda statsrådsprotokoll angivna allmänna grunder för statens åtaganden i samband med emottagande av gåvor för luftvärnsändamål.

Departementschefen har inledningsvis meddelat, att med stöd av Kungl. Maj:ts den 5 mars 1937 givna bemyndigande tillkallades den 11 i samma månad fem sakkunniga för att inom försvarsdepartementet biträda med utredning rörande frågan om förutsättningarna för emottagande från statens sida av på frivillighetens väg anskaffad luftvärnsmateriel samt avgiva det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Till fullgörande av nämnda uppdrag hava de sakkunniga den 16 april 1937 avgivit betänkande angående vissa med frivillig anskaffning av luftvärnsmateriel sammanhängande frågor (statens offentliga utredningar 1937: 17).

Departementschefen har därefter lämnat en redogörelse över de sakkunnigas förslag, vilket sammanfattats sålunda:

Det förutsättes, att Kungl. Maj:t i varje särskilt fall prövar, huruvida och på vilka villkor gåvor till staten av luftvärnsmateriel eller av medel för inköp av sådan materiel skola mottagas. Statens utfästelse beträffande gåvans användning bör, såsom hittills varit brukligt vid gåvor för försvarsändamål, erhålla den formen, att Kungl. Maj:t förklarar sig mottaga gåvan att användas för det med densamma avsedda ändamålet. Då mottagandet av dylika gåvor i allmänhet lär vara förenat med utgifter för staten, vilka kunna bli bestående under en följd av år, torde frågan om mottagandet av dylika gåvor böra underställas riksdagens prövning. Detta synes lämpligen böra ske på det sätt, att vissa allmänna grunder för statens åtaganden i samband med gåvor av ifrågavarande slag föreläggas riksdagen för godkännande.

Dessa allmänna grunder torde böra innehålla följande:

1. I samband med mottagande av gåvor av luftvärnsmateriel eller av medel för inköp av sådan materiel må Kungl. Maj:t ikläda kronan skyldighet:

att ombesörja materiels anskaffning, däri inbegripet kontroll av tillverkningen, leveransprov och besiktning vid leveransen,

att tillhandahålla förvaringslokaler och iordningställa nödiga uppställningsplatser för materielen, i den mån avtal icke kan träffas med kommuner eller enskilda om åtagande i sådant hänseende,

att vårda och underhålla materielen,
 att utbilda personal för materielens bemanning och tillhandahålla för utbildningen erforderlig ammunition och annan övningsmateriel,
 att bemanna materielen i krigstid ävensom utrusta och beväpna den för detta ändamål avsedda personalen,

att i den mån beviljade anslag det medgiva anskaffa ammunition, motsvarande det första utrustningsbehovet, samt

att sörja för ammunitionersättning i krigstid.

2. Kostnad för fullgörande av åtagande, som nu är sagt, må, där densamma ej i särskilt fall finnes böra bestridas i annan ordning, utgå från anslag för motsvarande, till det allmänna försvaret hänförliga utgifter.

Departementschefen, som redogjort för över de sakkunnigas förslag avgivna yttranden, har meddelat, att i fråga om mottagandet av gåvor till luftvärnet, materielens anskaffande, garantier från statens sida beträffande materielens användning och statens ekonomiska åtaganden i samband med gåvorna de sakkunnigas förslag i det väsentliga tillstyrkts eller lämnats utan erinran i samtliga remissutlåtanden.

Departementschefen har för egen del i ärendet anfört följande:

I samband med tillsättandet den 5 mars 1937 av den utredning, för vilken förut redogjorts, yttrade jag till statsrådsprotokollet, att det vore av stor betydelse om vid sidan av det luftvärn, varmed räknats i försvarsbeslutet, på frivillighetens väg anskaffades luftvärn, avsett för skydd av vissa större städer och viktigare industriella anläggningar. Emellertid vore det uppenbarligen av skilda orsaker icke lämpligt, att enskilda personer eller företag eller ens kommuner för egen räkning innehade luftvärnsvapen, och jag framhöll därför, att den kommunala eller enskilda offervilja, som på detta område kunde vara till finnandes, knappast syntes kunna tillvaratagas i annan form än genom emottagande av eventuella gåvor till staten, antingen av penningmedel, avsedda för inköp av luftvärnsmateriel, eller av färdig sådan materiel. Det torde böra framhållas, att därmed naturligen icke intagits någon ståndpunkt till frågan om behörigheten för kommuner att bevilja anslag till luftförsvaret. En reglering av denna fråga, som är av beskaffenhet att kunna bli föremål för judiciell prövning, bör uppenbarligen icke ske i detta sammanhang, och jag anser mig därför sakna anledning att ingå på de uttalanden angående kommunernas medverkan vid luftförsvaret, som gjorts av denna och tidigare sakkunnigutredningar.

De i ärendet hörda marinmyndigheterna hava hemställt, att jämväl frågan om handelsfartygs förseende med luftvärn på frivillighetens väg måtte upptagas i förevarande sammanhang. Nämnda fråga synes emellertid i väsentliga stycken tarva ett bedömande ur andra synpunkter än dem, som böra anläggas på de spörsmål, som av de sakkunniga gjorts till föremål för utredning. Vid sådant förhållande synes det knappast vara lämpligt att i detta sammanhang närmare ingå på denna fråga.

Det lär, såsom jag i nyssnämnda anförande till statsrådsprotokollet framhållit, ligga i sakens natur, att gåvor av luftvärnsmateriel i de flesta fall komma att vara förbundna med vissa villkor liksom att gåvornas mottagande i allmänhet torde bli förenat med kostnader för staten. Med hänsyn bland annat härtill lär Kungl. Maj:t under alla omständigheter få ingå i prövning för varje särskilt fall, huruvida och på vilka villkor gåvan skall mottagas.

Vad angår sådana villkor, som bestå i krav på garantier från statens sida beträffande materielens användning, hava de sakkunniga framhållit, att starkare garanti än en utfästelse av Kungl. Maj:t i samband med gåvans mottagande — såsom hittills varit brukligt vid gåvor till försvaret — att använda gåvan för avsett ändamål svårigen torde kunna lämnas. Någon särskild bestämmelse i gåvoavtalet om rätt för Kungl. Maj:t att för den händelse gåvan skulle finnas vara obehöfelig för det avsedda ändamålet använda densamma för annat ändamål har icke ansetts erforderlig, utan de sakkunniga hava förordnat, att den praxis, som förut tillämpats, alltjämt bibehålles. Vad de sakkunniga i denna del föreslagit anser jag mig kunna biträda.

Sveriges industriförbund har i sitt utlåtande berört de svårigheter, som kunna bliva förknippade med att inom en ort, varest ett flertal betydande företag eller anläggningar finnas, placera luftvärnet så, att ett visst företag, som bidragit till detsamma, erhåller skydd i rimlig utsträckning. Att sådana svårigheter kunna uppkomma, då det gäller att samtidigt tillgodose flera givares intressen, torde vara obestriddigt. Tydligt är emellertid, att de militära myndigheterna måste förbehållas en viss frihet i fråga om materielens utnyttjande i krig inom den ort, för vars luftförsvar på frivillighetens väg anskaffad materiel är avsedd, och att villkor beträffande pjäsernas uppställning m. m., vilka ur allmän synpunkt kunna te sig olämpliga, icke böra godtagas.

Uppenbarligen är det icke möjligt att utan kännedom om antalet och storleken av eventuella gåvor bilda sig någon tillförlitlig uppfattning om beloppet av de kostnader, som statens av de sakkunniga föreslagna åtaganden i samband med gåvornas mottagande skulle medföra för statsverket. Av de sakkunnigas betänkande torde emellertid till en början framgå, att dessa åtaganden beträffande beställning av materielen och kontroll av dess tillverkning, motsvarande engångskostnader till belopp av 3 900 kronor per 7,5 cm batteri, 1 150 kronor per 40 mm automatkanontropp och 3 400 kronor per strålkastartropp, icke i någon högre grad kunna betunga försvarsbudgeten.

Vad angår kostnaderna för materielens förvaring, vård och underhåll i fredstid har den genomsnittliga årliga kostnaden för vård av materielen beräknats till högst 543 kronor per batteri eller tropp, hyran för förrådsutrymme till högst 4 000 kronor för ett 7,5 cm batteri, 1 000 kronor för en 40 mm automatkanontropp och 6 800 kronor för en strålkastartropp samt engångskostnaden för eventuellt erforderlig nybyggnad av förråd till högst 21 000 kronor för ett 7,5 cm batteri, 6 000 kronor för en 40 mm automatkanontropp och 24 600 kronor för en strålkastartropp. Emellertid hava de sakkunniga räknat med att materielen i icke ringa utsträckning skall kunna förvaras i staten tillhöriga byggnader. Av den av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse verkställda utredningen angående disponibla förrådsutrymmen inom militära etablissemang synes framgå, att de sakkunniga i viss mån överskattat möjligheterna att förvara materielen inom krigsmakten tillhöriga byggnader. Med hänsyn till de relativt obetydliga utrymmen, varom här är fråga, torde emellertid anledning föreligga att i viss utsträckning räkna med att vederbörande givare — t. ex. ett större industriföretag — kommer att kostnadsfritt ställa förrådsutrymmen till förfogande. I varje fall torde man kunna antaga, att det som regel är möjligt att å den avsedda stationeringsorten hyra förrådsutrymme. Beträffande kostnaden för underhåll (reparation) av materielen hava de sakkunniga icke framlagt några beräkningar utan endast uttalat, att man icke torde behöva räkna med någon större extra kostnad härför. Över huvud torde sakkunnigutredningen giva vid handen, att statens kostnader för

materielens förvaring, vård och underhåll i fredstid skulle uppgå till jämförelsevis blygsamma belopp.

Bemanningen i krigstid av ifrågavarande, uteslutande för hemortsförsvaret avsedda materiel skulle enligt de sakkunnigas förslag, som därutinnan överensstämmer med redan nu tillämpade principer, ske genom landstormen i orten. Såsom de sakkunniga betona, torde det vara erforderligt, att vid sidan av de obligatoriska landstormsövningarna frivillig utbildning i luftvärnstjänst anordnas för den personal, som är avsedd att i krigstid bemanna materielen. För denna utbildning hava de sakkunniga räknat med en genomsnittlig årlig kostnad av allenast 267 kronor per 7,5 cm batteri och 500 kronor per 40 mm automatkanontropp, motsvarande utgifter för ammunition till övningar i skarpskjutning vart sjätte år. Då det förutsatts, att skarpskjutningar även skola äga rum vid de obligatoriska landstormsövningarna är det icke heller enligt min mening behövt att räkna med större kostnad för de frivilliga skjutövningarna än som upptagits av de sakkunniga. Övriga med de frivilliga övningarna förbundna kostnader torde de sakkunniga hava tänkt sig skola bestridas av de statsunderstödda landstormsorganisationerna. Till denna uppfattning kan jag i huvudsak ansluta mig. Vad beträffar målflygningar för dessa övningar anser jag mig emellertid kunna räkna med att dylika flygningar skola kunna åtminstone i viss omfattning utan särskild kostnad utföras av flygvapnet. Att de sakkunnigas förslag kan komma att medföra ökade ekonomiska bördor för de frivilliga landstormsorganisationerna är uppenbart, men därvid måste beaktas, att statsbidragen till den frivilliga landstormsutbildningen under de senare åren väsentligt höjts. I årets statsverksproposition har för nästkommande budgetår föreslagits en anslagstilldelning av sammanlagt 172 000 kronor, av vilken summa ett icke alltför obetydligt belopp lär kunna avses för övningar av ifrågavarande slag. Med hänsyn till det anförda torde såsom en sammanfattning kunna sägas, att statens kostnader för utbildning av personal för det frivilliga luftvärdet icke synas till följd av genomförandet av de sakkunnigas förslag behöva undergå någon mera avsevärd ökning. — Vad beträffar de av Sveriges industriförbund uttalade farhågorna för att landstormsövningar, vare sig frivilliga eller obligatoriska, över huvud icke skulle erbjuda tillräckliga möjligheter för utbildning av dylik personal, må framhållas, dels att några farhågor av denna art icke försports från de militära myndigheternas sida, dels att erfarenheterna från de i Stockholm, Göteborg och annorstädes bedrivna frivilliga luftvärnsövningarna lära hava givit vid handen, att ett gott utbildningsresultat kan erhållas på denna väg.

Kostnaderna för anordnande av uppställningsplatser för materielens användning i krigstid äro, enligt vad de sakkunnigas utredning giver vid handen, beroende av förhållandena på platsen men torde icke uppgå till mera betydande belopp. Beträffande de för 7,5 cm batterierna erforderliga fundamenten yttras i betänkanudet, att därest sådana icke kunna komma till stånd utan kostnad för staten, torde i varje särskilt fall få bedömas, huruvida staten skall åtaga sig fundamentens anordnande eller med dem skall anstå till dess luftförsvaret vid krig eller krigsfara skall slutligt organiseras. Till denna uppfattning kan jag lämna min anslutning.

Av de kostnader för staten, som kunna ifrågakomma i samband med emottagande av gåvor av luftvärn, intaga kostnaderna för den första ammunitionstrustningen en särställning på grund av de betydande belopp — 90 000 kronor för ett 7,5 cm batteri, 60 000 kronor för en 40 mm automatkanontropp och 10 000 kronor för en kulsprutetropp — som det här rör sig om. De sak-

kunniga framhålla, att denna ammunitionsutrustning om möjligt bör inräknas i gåvan samt att, om detta icke kan ske, i de statliga anskaffningsplanerna bör inräknas ammunitionsbehovet även för den frivilligt anskaffade materielen. Något bemyndigande för Kungl. Maj:t att i samband med gåvors mottagande göra utfästelse i fråga om särskild anskaffning av ammunition till de skänkta pjäserna har dock icke föreslagits. En dylik utfästelse synes icke heller böra äga rum, utan torde det i de fall, då ammunitionsutrustning icke ingår i gåvan, böra upptagas till särskild prövning, huruvida gåvans mottagande bör medföra någon extra ammunitionsanskaffning redan i fredstid. Ammunitionsersättningen i krigstid måste under alla förhållanden äga rum från statliga förråd.

Beträffande frågan huru de för staten uppkommande kostnader böra bestridas, som kunna bli en följd av mottagandet av gåvor till luftförsvaret, ansluter jag mig till de sakkunnigas förslag, att kostnaderna, där så kan ske, skola få utgå från anslag för motsvarande, till det allmänna försvaret hänförliga utgifter och att eljest, där desamma ej kunna bestridas ur anslag för extra eller för oförutsedda utgifter, det skall få ankomma på Kungl. Maj:t att efter gåvas mottagande göra framställning till riksdagen om kostnadernas bestridande.

Vad de sakkunniga föreslagit i fråga om statens ekonomiska åtaganden i samband med gåvor av luftvärnsmateriel ävensom beträffande bestridandet av kostnaderna härför är jag sålunda beredd att i allt väsentligt tillstyrka.

I likhet med de sakkunniga finner jag lämpligt, att förslag till vissa allmänna grunder för statens åtaganden i samband med emottagande av gåvor av förevarande slag föreläggas riksdagen för godkännande. Då såsom statskontoret framhållit storleken av kostnaderna i anledning av mottagna gåvor är från år måste bli föremål för statsmakternas uppmärksamhet i samband med att medel beviljas å de — i regel till beloppet bestämda — anslag, från vilka de sakkunniga tänkt sig att kostnaderna i allmänhet skulle bestridas, skulle ett godtagande av de föreslagna grunderna givetvis icke innebära, att riksdagen avstode från kontrollen över dessa statsutgifter. I fråga om utformningen av de allmänna grunderna torde vissa jämkningar i de sakkunnigas förslag vara erforderliga. Sålunda synes ett åtagande »att utbilda personal för materielens bemanning och tillhandahålla för utbildningen erforderlig ammunition och annan övningsmateriel» vara vidsträcktare än som av de sakkunniga torde hava åsyftats. Den ifrågavarande utfästelsen torde i stället böra innebära, att staten, i den utsträckning gällande bestämmelser och tillgängliga anslag det medgiva, åtager sig att utbilda värnpliktig personal för materielens bemanning ävensom att tillhandahålla för frivillig utbildning erforderlig luftvärnsmateriel och ammunition. Vidare torde utfästelsen i fråga om ammunitionsanskaffning böra erhålla en avfattning, som närmare ansluter sig till vad därutinnan i det föregående anförts. Slutligen läser, sasom kommerskollegium framhållit, i grunderna böra komma till klart uttryck, att därest ifrågavarande kostnader icke kunna täckas av förefintliga anslag för motsvarande, till det allmänna försvaret hänförliga utgifter eller av andra tillgängliga anslag, det bör ankomma på Kungl. Maj:t att efter gåvas mottagande göra den framställning till riksdagen rörande kostnadernas bestridande, som av omständigheterna föranledes.

Det torde böra här omnämnas, att de sakkunniga i sitt betänkande jämväl upptagit frågan om beredande av skattefrihet för inkomstbelopp, som motsvarar gåvor av luftvärn, samt därvid med avseende å varje gåva till det lokala luftvärdet förordat frihet från skatt för så stor del av givarens inkomst,

som svarar mot gåvan. Då det emellertid icke syntes tillkomma de sakkunniga att närmare utforma förslag till därav påkallat tillägg till skattelagstiftningen, hemställde de sakkunniga, att frågan därom gjordes till föremål för närmare utredning. För min del anser jag, att berörda fråga, vilken tekniskt ligger helt vid sidan av de här förut behandlade spörsmålen, icke kan lösas i samband med dessa, utan att den med hänsyn till sin beskaffenhet bör upptagas till övervägande i annat sammanhang.

De allmänna grunder för statens åtaganden i samband med emottagande av gåvor för luftvärnsändamål, som sålunda böra underställas riksdagen för godkännande, skulle i enlighet med det anförda vara följande:

1. I samband med mottagande av gåvor av luftvärnsmateriel eller av medel för inköp av sådan materiel må Kungl. Maj:t ikläda kronan skyldighet att ombesörja materielens anskaffning, däri inbegripet kontroll av tillverkningen, leveransprov och besiktning vid leveransen;

att tillhandahålla förvaringslokaler och iordningställa nödiga uppställningsplatser för materielen, i den mån avtal icke kan träffas med kommuner eller enskilda om åtagande i sådant hänseende;

att vårda och underhålla materielen;

att, i den utsträckning gällande bestämmelser och tillgängliga anslag det medgiva, utbilda värnpliktig personal för materielens bemanning ävensom tillhandahålla för frivillig utbildning erforderlig luftvärnsmateriel och ammunition;

att bemanna materielen i krigstid ävensom utrusta och beväpna den för detta ändamål avsedda personalen;

att vid beräkandet av ammunitionsanskaffningen för det första utrustningsbehovet i mån av tillgängliga medel taga hänsyn jämväl till på frivillig väg anskaffad luftvärnsmateriel; samt

att sörja för ammunitionersättning i krigstid.

2. Kostnad för fullgörande av åtagande, som nu är sagt, må utgå från anslag för motsvarande, till det allmänna försvaret hänförliga utgifter. Kan kostnaden icke bestridas på dylikt sätt eller av andra tillgängliga anslag, ankommer det på Kungl. Maj:t att efter gåvas mottagande göra den framställning till riksdagen rörande kostnadernas bestridande, som av omständigheterna må föranledas.

Utskottet. Utskottet har icke haft något att erinra mot de av departementschefen föreslagna allmänna grunder för statens åtaganden i samband med gåvor av luftvärnsmateriel.

Utskottet får alltså hemställa,

att riksdagen må godkänna de av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 januari 1938 angivna allmänna grunderna för statens åtaganden i samband med emottagande av gåvor för luftvärnsändamål.

Stockholm den 8 mars 1938.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS RÅSTOCK.

Närvarande: se under utlåtandet nr 51.